

Månadsbrev till Ekumeniska Kommuniteten i Bjärka-Säby

1 februari 2017

Kära systrar och bröder,

Söndagen den 29 januari var på många sätt en märkesdag för vår kommunitet. Ett mycket välbesökt symposium om Alexander Schmemanns (1921-1983) liturgiska vision avslutades – samma dag som dennes hustru, Juliana Schmemann, insomnade i en ålder av 94 år. Ett märkligt sammanträffande. Må det eviga ljuset lysa för henne! Att symposiet kommer att sätta spår i vår gemensamma framtid råder det knappast någon tvekan om.

Kan man sammanfatta detta hisnande symposium i en enda mening? Det skulle i så fall vara de ord som upprepades flera gånger av David Fagerberg: *Varje gudstjänst firas för att världen ska bli vad den är tänkt att vara.* Jag säger "hisnande" för det var inte tekniska frågor om gudstjänstordning och struktur som avhandlades – det var en vision som förmedlades. Målet för Schmemanns vision var att läka den tragiska splittring som han menade hade uppstått mellan liturgen, teologin och andligheten. En splittring som ledde till att gudstjänsten missuppfattades, teologin berövades sin källa och andligheten förtyglades.

Alexander Schmemann föddes i Tallinn år 1921. Han var bara några år gammal när hans familj bröt upp från Sovjetunionen och flyttade till Frankrike. Den unge Alexander formades under sin uppväxt i miljöer där den ryska andliga traditionen hölls levande av de många exilteologer som gjort samma resa som hans egen familj. I 20-årsåldern började han studera vid det teologiska institutet S:t Serge i Paris; 1943 gifte han sig med Juliana, och de fick tre barn tillsammans; 1946 prästvigdes Schmemann och mellan åren 1946-1951 undervisade han på S:t Serge, innan han med sin familj flyttade till New York och han började undervisa på det ortodoxa seminariet S:t Vladimir's, där han blev utnämnd till rektor 1962, ett uppdrag han innehade fram till sin död. Alexander Schmemann insomnade den 13 december 1983 efter att en längre tid ha kämpat med cancer. De sista ord han nedtecknar i sin dagbok, som utgavs postumt, är karaktäristiska för hans personlighet och livshållning: *What happiness it has all been!*

Schmemanns stora bidrag och betydelse, framför allt vad gäller gudstjänst och liturgisk teologi, handlar som redan sagts inte om ett *ordo* – det handlar om en *vision*. En vision om vad det är vi gör när vi firar gudstjänst – för vi *gör* något – och därmed en vision av vad kyrkan är, och inte minst – vad världen är, och kan vara, i ljuset av *Pascha*, Kristi påsk.

Det var denna vision vi ville upptäcka mer av genom ett symposium om arvet från Alexander Schmemann. Och på samma sätt som Schmemann var ekumeniskt sinnad, och redan i sin egen tid fick stor ekumenisk betydelse, kom de långt över hundratalet deltagarna i symposiet från ett stort spektrum av kyrkor och traditioner. Huvudtalare och internationell gäst var David Fagerberg, professor i liturgisk teologi vid University of Notre Dame. Ända sedan jag lyssnade till ett föredrag av honom 2008 har jag närt en förhoppning om att det skulle bli möjligt att inbjuda honom till Bjärka-Säby. Och nu kom tillfället. Fagerberg – namnet låter svenskt och

hans förfäder kom mycket riktigt från Sverige, även om han inte lyckats spåra några släktingar här – hör till kategorin teologer med en poetisk och litterär ådra. Det gör honom mer lämpad än de flesta att förmedla Schmemanns vision. En vision kan inte överföras med ett alltför tekniskt eller akademiskt språk – i synnerhet inte när visionen gäller gudstjänsten – den kräver ett språk som vetter åt poesin. Fagerbergs grundtanke är, i likhet med Schmemanns, att den bedjande människan är den "primära teologen". Något som kommer till uttryck i den berömda maximen *lex orandi, lex credendi*, som enkelt formulerat betyder "sådan bön, sådan tro." Konsekvensen av detta synsätt är att liturgin är den källa ur vilken all levande tro springer fram. Schmemann brukade tala om "Mrs Murphy" – fru Andersson – som den verkliga teologen. Mrs Murphy är sinnebilderna för den troende som visserligen saknar akademiska poäng, men som genom ett långt liv i kyrkans gudstjänst "vet" mer om Gud än de mest lärda teologer. Hon är, med den tidiga kyrkans språk, teolog därför att hon "ber i ande och sanning", någon som inte talar så mycket *om* Gud, men desto mer *till* Gud.

***

Vad handlar visionen om? För att förstå Schmemann kan man utgå från hans andliga testamente, det han överlämnade åt sina närmaste på dödsbädden 1983. Det bestod i två *nej* och ett *ja*. Nej till religion. Nej till sekularism. Ja till Guds rike. Det senare, Guds rike, är Schmemanns stora ärende, och något han på ett avgörande sätt knyter till gudstjänsten. Men varför säger han nej till både religion och sekularism? Han menar att religionen, så som den traditionellt uppfattas – precis som sekularismen – gör Gud religiös. Den sekulära människan, som inte räknar med Gud, är inte ute efter att förbjuda de troende att utöva sin tro, men menar att det som rör Gud bör hållas inom religionens ramar och inte bakas in i samhället och kulturen i övrigt. Konsekvensen blir en spiritualisering av tron som naturligtvis är otänkbar för den som anser den revolutionära innebörden i evangeliernas tal om Guds rike. "Om vi mister visionen om Guds rike kommer kristendomen att reduceras till en religion", menade Alexander Schmemann.

Religionen, i traditionell mening, gör skillnad mellan heligt och profant, andligt och världsligt, präster och lekmän. Det är i denna mening kristendomen är slutet på all religion, och kyrkans gudstjänst är därför inte en kult även om den använder kultens språk och form. "Den tid kommer då det varken är på det här berget eller i Jerusalem som ni skall tillbe Fadern."¹ Jesus talar om en tid när kulten inte längre är nödvändig för att överskrida skiljemuren mellan Gud och världen, utan "alla sanna Gudstillbedjare skall tillbe Fadern i ande och sanning". Och så tillägger han: *den tiden är redan här*.²

Men religionen, menade Schmemann, får oss att tänka på Gud i religiösa termer. Därmed uppstår ett motsatsförhållande mellan Gud och livet i övrigt. För Schmemann var detta själva ursynden i tillvaron. Synden handlar inte om att människan försummar sina religiösa plikter, utan att hon gör Gud religiös. Schmemann skriver: "Syndafallet innebar inte att människan satte världen före Gud ... utan att hon gjorde världen materiell när hon i stället skulle ha förvandlat den till liv i Gud, fylld av ande och mening." Syndens kärna är alltså inte att människan bryter mot Guds bud, utan att hon upphör att se att *hela världen är kyrka och hela livet en gudstjänst*.

---

¹ Joh 4:21.

² Joh 4:23.

***

Jesu stora budskap är Guds rike – inte bara som historiens mål, utan som en verklighet närvarande här och nu. Genom Kristi påsk är döden övervunnen och den fallna världen återupprättad. Pingsten, Andens nedstigande över kyrkan, är den händelse som förverkligar Guds rike i världen. Kyrkans kallelse är att utgöra ett tecken på riket. I gudstjänsten, firad på skapelsens åttonde dag, lämnar kyrkan världen och träder in i detta rike; men inte som en flykt från världen utan för att helt och fullt kunna leva i världen och förverkliga världens övergång till Guds rike. När denna vision går upp för oss inser vi att gudstjänsten inte är en stunds uppbyggelse på söndag för dem som deltar – den firas för världens liv! Som Fagerberg uttryckte det i ett av sina föredrag: "Liturgin konsekreter världen, inte bara kyrkan, inte bara de kristna." Världen, kyrkan och riket är tre oskiljaktiga storheter för Schmemmann. Guds rike, rätt förstått, handlar inte om att denna världen ska ersättas av en annan värld, utan om att världen ska förvandlas. Kyrkans tjänst för världen, hennes *leitourgia*, syftar till denna förvandling.

När kyrkan valde ordet liturgi för sin gudstjänst – ett ord vi möter redan i Apostlagärningarna – sa hon något viktigt om hur hon uppfattade sig själv och sin gudstjänst. Liturgi är inte en sakral term, hämtad från den judiska kulten eller andra samtida religiösa miljöer, utan ett profant begrepp. Schmemmann definierade det som "ett fåtals arbete för de många". Kyrkan lämnar världen, men överger den inte. Gudstjänsten firas här i tiden, men uppenbarar något som tiden inte kan rymma, det är därför söndagen kallas den åttonde dagen – en dag utanför tiden. Guds rike har gjort entré i historien för att dra hela historien till sig. Schmemmann skriver: "Liturgins kärna består i att lämna den fallna, fragmenterade tiden och flytta in i en tid som är återupprättad i hela sin fullhet. Därför firas hela liturgin i Anden."

Hur går detta att förstå och ta till sig? David Fagerberg återkom flera gånger till ett begrepp som var centralt för Schmemmann: *antinomin*. Om inte antinomin bevaras reduceras gudstjänsten till antingen en inomvärldslig händelse utan förmåga att beröra världen, eller till "en Jesusklubb där vi viskar tröstande plattityder till varandra", som Fagerberg uttryckte det. Antinomi är ett filosofiskt begrepp som på trons område svarar mot mysterium. Vi har berört det i tidigare månadsbrev, bland annat med anknytning till en annan av vår tids betydande teologer, Andrew Louth, som för en del år sedan besökte Bjärka-Säby. En antinomi består av två påståenden som var för sig kan vara korrekta, men som framstår som helt omöjliga att förena. På ett rationellt plan är de varandras absoluta motsatser. Inför en antinomi reagerar vi med att välja det ena, det vi uppfattar vara mest sant, på bekostnad av det andra. Vi vill gärna ha en värld som vi förstår och kan förklara. Men i samma stund vi tror oss kunna förklara världen, krymper den. Vi måste därför, mot allt förnuft, hålla fast vid att bägge påståendena är sanna samtidigt. Då öppnar sig världen, det svindlar för tanken och vi anar livets och tillvarons storhet. Det förutsätter ett trons steg, tanken måste "avträda sitt välde", med poeten R S Thomas ord i dikten "Heden".

Den kristna tron är fylld av antinomier: Gud är en och Gud är tre; Kristus är en person med två naturer; i mässan tar vi emot Kristi kropp och blod, men allt vi ser är bröd och vin; det finns inget kristet liv utan kamp, men när vi "vandrar i Anden" finns inte längre utrymme för någon kamp. Eller: Guds rike är historiens mål, men Guds rike är redan mitt ibland oss. Jesu ord till sina lärjungar att vara "i världen" men inte "av världen" är en annan sådan antinomi. Som Fagerberg uttryckte det: den kristne måste lämna världen men utan att överge världen.

Mysteriet är inte ett problem att lösa eller förklara, det är en verklighet som "förklarar" världen när vi tar emot den. Efter Kristi påsk är den första dagen i veckan även skapelsens åttonde dag. En antinomi! Påskan, säger David Fagerberg, "utgör mittpunkten på en tidslinje som sträcker sig från det protologiska alfa till det eskatologiska omega". Allt leder fram till den, och allt flödar ut från den. Dess dag är Herrens dag, den första och den sista. Den upphör inte att vara den första, men är nu också den dag på vilken kyrkan träder ut ur tidens kalender och in i en annan eon. Liturgin är det drama där detta utträde och inträde sker i ett firande som förvandlar världen. Gud kommer under huden på oss, vår smak förändras och bakom allt detta finns den helige Ande. Guds rike är närvarande i den helige Ande, och när kyrkan blir en pågående pingst blir hon en gemenskap av människor vars *leitourgia* är att konsekra – helga – hela världen.

***

Den vision av gudstjänsten som Alexander Schmemmann levandegjorde förutsätter inte en ortodox liturgi. Och som biskop Martin Modéus påminde om i sitt föredrag under symposiet, bör man vara varsam med förändringar. Jag stryker gärna under det. En förnyad och fördjupad gudstjänst börjar inte med att man förändrar *ordot*, själva gudstjänstordningen. Den kan behöva ses över ibland, men långt mer avgörande är den inre hållning med vilken vi firar söndagens gudstjänst. Och vad formar denna hållning? Vår förståelse av det vi gör. Schmemmann själv värjer sig för vad han kallar "en ny sorts liturgisk pietism" med fascination för det ceremoniella, rituella och estetiska. "Det bokstavligen skymmer Kristus, förvisar honom till bakgrunden", skriver han.

Den vision Alexander Schmemmann – och David Fagerberg – förmedlar går att ta till sig i såväl svenskkyrkliga och frikyrkliga församlingar, som i ortodoxa och katolska. Inte minst en sådan sak som att ju mindre "mottagarorienterad" en gudstjänst är, desto mer "användarvänlig" är den! När vi på allvar förstår att det bord där Herrens måltid firas står på jorden men dukas i himlen – att detta inte bara är poetiska eller symboliska bilder – då börjar något hända med vårt sätt att förhålla oss till den eukaristiska måltiden liksom till hela gudstjänsten.

Det är kyrkans uppstigande till himlen i den eukaristiska gudstjänsten, hennes förening med Kristus på Faderns högra sida, som gör henne till ett folk som helgar världen. När vi inser att trons tempus alltid är presens – i kraft av den helige Andes närvaro – upptäcker vi hur gudstjänsten både gör oss samtida med frälsningshistorien, och med den framtid som ännu är okänd för oss. Allt utspelar sig i ett evigt nu. Vi firar inte bara minnet av det som skett, vi firar minnet av det vi ännu inte sett! När Kristus frälste världen blev även tiden frälst! Tidens sönderfall i sekvenser blev helad. Förflutenhetens och framtidens alienation från nuet hävdes.

Det finns mycket mer att säga om det mättade innehåll som mötte oss i den gångna helgens symposium. Vi som var på plats kände att det vi hörde är något vi behöver lyssna till igen, reflektera över, låta sjunka in. Och även för er som inte var på plats kommer föredragen att bli tillgängliga, både i form av ljudfiler på vår hemsida men delvis också i bokform framöver. Här formulerades den vision som jag menar är avgörande, inte bara för gudstjänstens förnyelse men för kyrkans framtid som en utpost till Guds rike i vår kultur. För den som vill bekanta sig mer med Schmemmann rekommenderar jag framför allt läsning av hans dagböcker som publicerades postumt i en volym: *The Journals of Father Alexander Schmemmann*. Rakt igenom hans personliga anteckningar, som berör allt mellan himmel och jord, finns en grundton: livsglädjen. Den glädje med vilken han såg fram emot och firade liturgin var samma glädje han

kände när han satt på bussen och såg människorna omkring sig. Schmemann förkroppsligade i sitt liv sin liturgiska teologi: hela världen var för honom "råmaterial för sakrament". Därför var världen för Schmemann, som Fagerberg uttryckte det, "skådeplatsen för liturgin efter liturgin". Med andra ord: hela livet är en *leitourgia*, en gudstjänst vars syfte är att göra världen till vad den är tänkt att vara!

***

Men det var inte bara symposiet om gudstjänsten som gjorde den gångna helgen, och i synnerhet söndagen den 29 januari, till en märkesdag och riktningsgivare för oss. Det gäller i minst lika hög grad det extra medlemsmöte som Ekumeniska Kommuniteten i Bjärka-Säby höll på söndag eftermiddag, och de beslut som togs i största tänkbara enighet. Det viktigaste av dessa var att kommuniteten, med eftertryck, bekräftade och bejakade rådets förslag att välja Jonas Eveborn till ny preses från och med detta års Generalkapitel som hålls i augusti. Personligen känner jag stor tacksamhet över att Jonas ställt sig till förfogande, och är villig till det trossteg som det innebär för honom själv och hans familj, att säga upp tjänsten som föreståndare för en av Sverige större frikyrkoförsamlingar, och gå in i ett uppdraget som föreståndare för vår kommunitet. Liksom för det förtroende som kommuniteten nu har visat honom. Det innebär också att vi tar ett ekonomiskt ansvar för presesuppdraget och till att börja med anställer Jonas Eveborn på 25 procents tjänst från 1 september i år, med en förhoppning om att en uppslutning även från andra håll ska göra det möjligt för honom att ägna en stor del av sin tid åt Ekumeniska Kommuniteten och Nya Slottet Bjärka-Säby.

Vår kommunitet kan inte få en mer lämpad ledare. Jag har följt Jonas ända sedan han första gången kom till Bjärka-Säby för snart 20 år sedan och tagit intryck av den målmedvetenhet, klokhets och inte minst lyhördhet han alltmer växt in i som församlingsledare. Sättet på vilket han förenar lyhördhet och tydlighet, har gjort honom till en uppskattad föreståndare för Missionskyrkan i Linköping. Det är en förmån, både för Nya Slottet med dess husfolk och många gäster, och för Ekumeniska Kommuniteten, att Jonas från i höst går in i det uppdrag som bekräftades den gångna söndagen.

Ytterligare ett viktigt beslut som togs i söndags var att ur den byggfond som Ekumeniska Kommuniteten genom generösa gåvor förvaltar, bidra med en miljon kronor till det planerade kyrkbygget på Antoniosgården på Kållandsö. En folder som i ord och bild beskriver den planerade kyrkan, kommer inom kort att skickas ut till kommunitetens medlemmar, noviser och vänner. Som en del av Ekumeniska Kommuniteten är gården en retreatmiljö i vardande, som på kort tid blivit en livgivande mötesplats i Västsverige där dagliga gudstjänster firas. Under föreståndaren Robin Johanssons ledning är Antoniosgården redan i dag en av de mest betrodda ikonverkstäderna i Sverige.

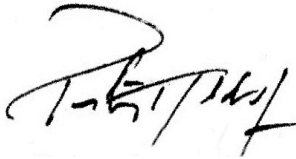
***

Till sist vill jag nämna att vår tidebönsbok för Stora fastan nu är under tryckning och beräknas komma om två veckor, alltså i god tid till fastans början den 1 mars. Med denna tidebönsbok får våra gudstjänster och personliga tideböner näring och riktning under fastetiden. Hymner, antifoner, psaltarpsalmer och böner stämmer hjärtat till självprövning och bot, allt för att fastan skall bli "själarnas andliga vår". Förbönerna gör oss delaktiga i Guds oändliga tålamod med och kärlek till den värld han skapat. Bibeltexterna är omsorgsfullt valda för att Guds ord skall stärka vår iver och uthållighet under vandrigen mot påsken, ett liv genomlyst av Kristi uppståndelse.

Den som vill försäkra sig om att redan till fastans början ha ett eget exemplar av tidebönsboken – som omfattar 780 sidor – kan redan nu beställa den (e-post: anmalan@ekibs.se eller tel 013-44025).

När jag skriver nästa månadsbrev tar fastan sin början och vi inleder vandrigen mot påsken, årets stora höjdpunkt. Men innan dess ser jag fram emot att möta åtskilliga av er, bland annat i samband med besök i Kristiansand, Köpenhamn och Skövde, men redan nu på lördag är alla intresserade välkomna till vår liturgiska verkstad omkring ökenmässan i Vasakyrkan i Göteborg. Den hålls lördag den 4 februari kl 10-15 – ingen föranmälan behövs!

Er tillgivne,

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'P. H. H.' or similar, written in a cursive style.